

УДК 343.2

П. Берзін, д-р юрид. наук, проф.,
М. Куцевич, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

НЕПРАВОМІРНИЙ ВИПУСК Й ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СИСТЕМАХ ІНТЕРНЕТ-РОЗРАХУНКІВ (ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ)

У статті розглядаються проблеми визнання електронними грошима, як предметом злочину, передбаченого ст. 200 КК України, будь-яких умовних величин, які використовуються в існуючих системах інтернет-розрахунків.

Ключові слова: електронні гроші, платіжні системи, інтернет-розрахунки, права вимоги.

У проекті Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків)" № 10656, зареєстрованому у Верховній Раді України 21 червня 2012 р., пропонувалось викласти ч. 1 ст. 200 Кримінального кодексу України 2001р. (далі – КК) у новій редакції й передбачити відповідальність у тому числі за неправомірний випуск й використання електронних грошей. Криміналізація цих дій пояснювалась необхідністю забезпечення безпеки та ефективності платіжних систем для функціонування фінансової системи країни в цілому. Адже вважалось, що через окремі платіжні системи проходять значні грошові потоки і такі системи виступають основним каналом поширення ризиків на вітчизняні й міжнародні фінансові системи та ринки [1]. Зазначені пропозиції змінити редакцію ч. 1 ст. 200 КК знайшли відображення у прийняттю 18 вересня 2012 р. Законі України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків" [2], після набрання чинності якого на правозастосовчому рівні виникла ціла низка проблем стосовно визначення ознак електронних грошей, що обумовлюють кваліфікацію вчиненого за ч. 1 або ч. 2 ст. 200 КК, а саме: правова природа електронних грошей, специфічні характеристики цього засобу платежу, особливості його випуску та використанні.

Актуальності ці питання набули у зв'язку з тим, що в результаті сучасного розвитку високих технологій, пов'язаних з використанням можливостей всесвітньої мережі інтернет, для задоволення інтересів учасників ринкових відносин створено системи інтернет-розрахунків, які забезпечують можливість еквівалентного обміну товарами, послугами та роботами між суб'єктами господарювання, як за допомогою правочинів купівлі-продажу, що забезпечуються так званими "електронними грошима", так і за допомогою здійснення інших правочинів, забезпечення яких відбувається без використання електронних грошей. Однак, як у першому, так і в другому випадку, еквівалентний обмін в межах правочинів відображається за допомогою електронних технічних засобів у віртуальному просторі. У зв'язку з цим однозначного вирішення потребує питання про те, чи можуть бути дії у формі фіксації операції еквівалентного обміну майном, за допомогою технічних засобів електронних систем інтернет-розрахунків, оцінені як випуск і використання електронних грошей, і, відповідно, за умови порушення порядку вчинення таких дій, чи можуть вони відповідати змісту такої форми об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого в ч.1 ст.200 КК України, як "неправомірний випуск та використання електронних грошей"?

Відповідей на це й подібні йому питання у сучасній кримінально-правовій літературі немає. У підручниках і науково-практичних коментарях автори при визначенні поняття електронних грошей обмежуються відтворен-

ням їх поняття, закріпленого в законодавстві України [3; 4]. Тому *метою* даної статті є з'ясування можливості визнання електронними грошима, як предметом злочину, передбаченого ст. 200 КК, будь-яких умовних величин, які використовуються в існуючих системах інтернет-розрахунків. Зокрема, в тих системах інтернет-розрахунків, де в якості об'єкта майнових прав при розрахунках використовуються права вимоги (далі – Система).

Формулювання відповіді на це питання потребує правового аналізу норм чинного законодавства України з метою визначення змісту декількох правових явищ, що позначаються поняттями "електронні гроші", "випуск електронних грошей", "використання електронних грошей" та співставлення їх змісту зі змістом понять, що позначають певні умовні величин, які використовуються як показники проведення розрахунку в певній системі інтернет-розрахунків для обліку прав вимоги.

1. Поняття "електронні гроші". У п. 15.1 ст. 15 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" від 5 квітня 2001 р. [5] поняття електронних грошей охоплює одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Дещо вужче поняття електронних грошей наводиться у п. 1.3 Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 4 листопада 2010 р. № 481 [6], й охоплює одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента.

Таким чином, тлумачення цих нормативних визначень дозволяє виділити наступні змістовні ознаки електронних грошей: а) за своєю правовою природою електронні гроші становлять собою грошове зобов'язання певної особи, що здійснює їх випуск, тобто є зобов'язанням боржника сплатити кредиторі певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на певних підставах, передбачених законодавством України (про поняття грошових зобов'язань див. ст. 1 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" від 14 травня 1992 р. в редакції від 22 грудня 2011 р.) [7]; б) їх матеріальним виразом є одиниця вартості, яка зберігається на електронному пристрої у формі певного технічного символу; в) електронні гроші приймаються як засоби платежу.

На відміну від електронних грошей, умовні величини, які використовуються у системах інтернет-розрахунків, є універсальними символами (знаками) у цифровому вигляді, які своїм призначенням мають лише обрахування (облік) кількості (об'єму) майнових прав. У свою чергу змістовні ознаки таких умовних величин можна визначити наступним чином: а) ці знаки становлять собою символи, що використовуються лише як технічні засоби позначення в межах системи інтер-

нет-розрахунків об'єму належних учаснику системи прав вимоги; б) матеріальним (зовнішнім, об'єктивізованим) виразом цих величин є математична одиниця кількості, що має цифровий вигляд й фіксується в електронному вигляді технічними засобами системи інтернет-розрахунків та відображається цими засобами для візуального сприйняття учасниками Системи; в) умовні величини приймаються учасниками системи інтернет-розрахунків як позначення майна у формі прав вимоги, яке передається одним учасником системи іншому в обмін на певне майно.

Отже, умовні величини не можуть розглядатись як такі, що становлять собою певні грошові зобов'язання, оскільки грошові зобов'язання позначають конкретну суму грошових коштів, яку зобов'язаний сплатити боржник, у той час, як умовні величини становлять собою лише умовне позначення технічного характеру, яке відображає математичну кількість прав вимоги, які в майбутньому власник цих прав вимоги може продати за певну ціну іншій особі, і лише внаслідок такого продажу прав вимоги отримати кошти в готівковій чи безготівковій формах. Як наслідок грошове зобов'язання виникає після реалізації прав вимоги, й виникає в особі, яка в межах системи інтернет-розрахунків виконує роль учасника системи, який попередньо зобов'язувався придбати права вимоги в інших учасників системи інтернет-розрахунків і сплати їх вартість в коштах, як правило, безготівкових.

У зв'язку з таким розумінням сутності умовних величин, що використовуються у системі інтернет-розрахунків для обліку прав вимоги, окремого вирішення потребують питання про те, чи відповідають юридичні функції таких величин юридичним функціям електронних грошей, що випливають із положень чинного регулятивного законодавства України?

Відповідно до наведеного вище визначення поняття електронних грошей, що міститься в законодавстві України, функції електронних грошей можна охарактеризувати як: а) їх використання як засобу збереження й накопичення, що підтверджується тлумаченням змісту формулювання "зберігаються на електронному пристрої"; б) використання електронних грошей як засобів платежу, що відображається у формулюванні "приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає"; в) використання електронних грошей в якості одиниці вартості (ціни) (про таку одиницю вартості вказується у понятійному звороті "одиниці вартості, які ... є грошовим зобов'язанням ... особи, що виконується в готівковій чи безготівковій формі").

Натомість функціональне призначення умовних величин в системі інтернет-розрахунків можна описати так:

а) умовні величини є лише одиницями обліку (облікування) прав вимоги, якими володіє певний учасник системи й, на відміну від електронних грошей, **не використовуються як засоби збереження і накопичення**, оскільки вони не становлять собою безпосередній еквівалент певної суми грошових коштів у готівковій чи безготівковій формах. Наприклад, в договорі відступлення прав, що укладаються учасниками системи інтернет-розрахунків для придбання прав вимоги, сторони можуть визначити вартість прав вимоги, яка може перевищувати їх номінальну вартість. У зв'язку з цим числове (математичне) значення суми грошових коштів, яке відображає вартість прав вимоги, не співпадатиме з числовим (математичним) значенням, що виражає кількість прав вимоги. Проте у випадку з електронним грошима числове значення кількості електронних грошей має дорівнювати числовому значенню суми грошових коштів у готівковій чи безготівковій формах, оскільки в абз. 2 п. 15.3 ст. 15 Закону "Про платіжні системи та

переказ коштів в Україні" зазначається, що "банк має право випускати електронні гроші на суму, яка не перевищує суму отриманих ним грошових коштів".

б) усередині системи інтернет-розрахунків умовні величини **не використовуються як засоби платежу**, оскільки її учасники в розрахунках між собою здійснюють не купівлю-продаж прав вимоги, а їх обмін на товари, роботи чи послуги. Тому, виходячи з певної кількості одиниць вартості боргу стосовно якого відступлені права вимоги, в системі інтернет-розрахунків позначається мережева вартість умовних величин, яка відображається в цифровому значенні кількістю умовних величин.

в) умовні величини в системі інтернет-розрахунків **не призначені для позначення ними вартості (ціни) прав вимоги**, оскільки є лише одиницею обліку зазначених прав. Здійснення учасниками Системи певних транзакцій з використанням умовних величин побудовано на основі переказу таких умовних величин, а не перерахунку одиниць вартості, що використовується для виконання обов'язку певною стороною щодо погашення грошового зобов'язання.

Таким чином, умовні величини усередині системи інтернет-розрахунків, на відміну від електронних грошей, не мають самостійної економічної цінності. Таку цінність мають позначені умовними величинами права вимоги, що й дозволяє використовувати їх як еквіваленту при операціях обміну.

Наведеному розумінню поняття електронних грошей та умовних величин відповідає й сам порядок їх випуску та використання. Зокрема, в п.15.1 ст.15 Закону "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" вказується, що випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання з їх погашення. Випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача. Користувачем електронних грошей може бути суб'єкт господарювання або фізична особа. Користувач – суб'єкт господарювання має право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт та послуг, а користувач – фізична особа – використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт та послуг і переказувати електронні гроші іншим користувачам – фізичним особам.

Суб'єкт господарювання, який приймає електронні гроші як оплату платежу за товари, роботи, послуги, має право використовувати отримані електронні гроші виключно для обміну на безготівкові кошти або повертати їх користувачам у разі повернення ними відповідно до Закону України "Про захист прав споживачів" товарів, придбаних за електронні гроші.

Згідно зі ст. 3 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" кошти в Україні існують у готівковій формі (формі грошових знаків) або у безготівковій формі (формі записів на рахунках у банках) (п.3.1), а грошові кошти випускаються у формі банкнот і монет, що мають зазначену на них номінальну вартість (п.3.2).

Отже, враховуючи самостійну економічну цінність електронних грошей, під їх випуском необхідно розуміти лише зміну форми виразу коштів з готівкових чи безготівкових на відповідні одиниці вартості в електронному вигляді, що зберігаються на електронному пристрої, і навпаки, при погашенні змінюється форма вказаних одиниць вартості з електронної форми на готівкову чи безготівкову форми, з розрахунку один до одного. Підтвердженням тому є п. 2.3 названого вище Положення

про електронні гроші в Україні, у якому зазначається, що електронні гроші вважаються випущеними з часу їх завантаження емітентом або оператором на електронний пристрій, що перебуває в розпорядженні користувача або агента.

2. Випуск умовних величин. Умовні величини як технічні засоби обліку прав вимоги створюються в самій системі інтернет-розрахунків. Технічно ці дії здійснюються електронними засобами системи інтернет-розрахунків (так званим оператором, який здійснює забезпечення відображення умовних величин на реквізитах учасника системи інтернет-розрахунків, а також створення спеціальних реквізитів учасників системи інтернет-розрахунків, що, як правило, називаються "гаманцями"). Таким чином, можливість випуску умовних величин визначається фактом виникнення права вимоги як об'єкта майнових прав, що позначається в системі інтернет-розрахунків за допомогою таких умовних величин. Для цього один із учасників системи інтернет-розрахунків в якості еквіваленту товарів, робіт чи послуг вводить в системи інтернет-розрахунків належні йому права вимоги на повернення коштів, що перебувають на депозитному рахунку, позначаючи їх за допомогою умовних величин системи інтернет-розрахунків. Проте, на відміну від випуску електронних грошей, при випуску умовних величин не створюється певна форма існування коштів, як їх безпосередній еквівалент, який вводить в платіжну систему. Тому випуск умовних величин усередині Системи становить собою своєрідне технічне оформлення факту здійснення купівлі-продажу прав вимоги, які в подальшому можуть бути знову продані за кошти, у той час як у разі випуску електронних грошей відбувається лише безпосередній обмін одиниць вартості на кошти в готівковій чи безготівковій формах.

3. Використання умовних величин здійснюється усередині системи інтернет-розрахунків для обліку прав вимоги на спеціальних реквізитах (гаманцях) учасників системи інтернет-розрахунків які придбали права вимоги. Цей факт, у свою чергу, може відображатись у змісті договорів відступлення прав, який (зміст) передбачає придбання прав вимоги. Таке придбання ініціюється учасником системи інтернет-розрахунків відповідно до попередньої електронної заявки, здійсненої за спеціально визначеною процедурою системи інтернет-розрахунків.

Відступлення прав вимоги учаснику системи інтернет-розрахунків оформлюється укладанням з ним договору відступлення прав. При цьому учасник системи здійснює оплату вартості прав вимоги, що йому відступаються на банківський рахунок учасника системи інтернет-розрахунків, який відступає права вимоги. Моментом же переходу прав вимоги від одного учасника системи інтернет-розрахунків до іншого вважається момент надходження коштів у розмірі, який відповідає сумі вартості прав вимоги, що відступаються, на банківський рахунок учасника системи інтернет-розрахунків, який відступає права вимоги.

Зазначений продаж прав вимоги здійснюється на підставі ст. 512 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка передбачає, що "кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги)". Крім цього, мають враховуватись положення ч.3 ст.656 ЦК України про те, що "предметом договору купівлі-продажу може бути право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру. До договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються положення про відступлення права вимоги, якщо інше не встановлено договором або законом".

Таким чином, еквівалентом вартості товарів, робіт, послуг, який має власну економічну цінність і використовується для розрахунків у системі інтернет-розрахунків, виступають права вимоги, а технічним способом їх (прав вимоги) обліку виступають умовні величини, які передаються між реквізитами окремих учасників системи інтернет-розрахунків і посвідчують факти укладення договорів міни між цими учасниками. Тому учасниками системи інтернет-розрахунків за допомогою її функціональних можливостей здійснюються не правочини купівлі-продажу за електронні гроші, а обмін майном: права вимоги на товари, роботи, послуги (адже згідно з ч.1 ст.190 ЦК України "майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки").

Натомість при використанні електронних грошей відбувається купівля майна, оскільки у п.15.1 ст.15 Закону "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" та п.1.3. Положення про електронні гроші в Україні, передбачено, що електронні гроші приймаються як засіб платежу. Тобто ці одиниці вартості, самі по собі, забезпечують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин.

З урахуванням цього порядок погашення електронних грошей передбачає обмін електронних грошей на кошти в готівковій чи безготівковій формі, тобто змінюється лише існування виразу коштів. Проте усередині системи інтернет-розрахунків її учасник, який бажає отримати кошти за проданий товар, роботи чи послуги, має продати належні йому права вимоги іншому учаснику системи інтернет-розрахунків, який з самого початку зобов'язувався придбавати права вимоги, дотримуючись процедури, закладеної в алгоритм функціонування всієї системи інтернет-розрахунків.

Таким чином, підсумовуючи викладене, можна зробити наступні **висновки**.

По-перше, умовні величини, які використовуються в системах інтернет-розрахунків, не мають ознак електронних грошей, що передбачені в п.15.1 ст.15 Закону "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" та п.1.3. Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 4 листопада 2010 р. № 481. Подібним (у технічному розумінні) є лише спосіб технічної фіксації і відображення умовних величин усередині системи інтернет-розрахунків та електронних грошей, як одиниць вартості у певній платіжній системі, – використання спеціальних технічних засобів в електронному вигляді у формі певних символів.

По-друге, умовні величини та електронні гроші мають різну правову природу (сутність), що підтверджується різними порядками їх випуску, використання та погашення.

По-третє, дії у формі випуску та використання умовних величин усередині системи інтернет-розрахунків не можуть бути визнані формою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого в ч.1 ст.200 КК України, а саме: "неправомірний випуск та використання електронних грошей".

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків)" // Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=43801.

2. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків" від 18.09. 012 р. № 5284-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 37. – Ст. 488.

3. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – [2-ге вид.] – К.: "ВД "Дакор", 2013. – С. 283.

4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013.

5. Закон України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" від 5.04.2001 р. № 2346-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – Ст. 137.

6. Постанова Правління Національного банку України від 04.11. 2010 р. № 481 "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей" // Офіційний вісник України. – 2010. – № 100. – Ст. 3571.

7. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" від 22.12.2011 р. № 4212-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 32-33. – Ст. 413.

Надійшла до редколегії 27.09.13

П. Берзин, д-р юрид. наук, проф.,
М. Куцевич, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

НЕПРАВОМЕРНЫЙ ВЫПУСК И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ, СОВЕРШАЕМЫЕ В СИСТЕМАХ ИНТЕРНЕТ-РАСЧЕТОВ (ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ КВАЛИФИКАЦИИ)

В статье рассматриваются проблемы признания электронными деньгами, как предмета преступления, предусмотренного ст. 200 УК Украины, любых условных величин, которые используются в существующих системах интернет-расчетов.

Ключевые слова: электронные деньги, платежные системы, интернет-расчеты, права требования.

P. Berzin, Doctor of Law, Professor,
M. Kutsevich, Candidate of Law, Associate Professor
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

ILLEGAL ISSUE AND USE OF ECASHES, ACCOMPLISHED IN SYSTEMS of INTERNET-CALCULATIONS (PROBLEMS OF CRIMINAL-LAW QUALIFICATION)

The article deals with the problems of the recognition of any conditional values used in existing internet payment systems as an electronic money, which are the subject of the crime under Art. 200 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: electronic money, payment systems, internet payments, the right to claim

УДК 340.134(477)"164/179"

Ж. Дзейко, д-р юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УНІВЕРСАЛИ ГЕТЬМАНІВ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО: ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ (СЕРЕДИНА XVII СТ. – КІНЕЦЬ XVIII СТ.)

У статті аналізуються універсали гетьманів Війська Запорозького (середина XVII ст. – кінець XVIII ст.) в аспекті застосування для їх створення юридичної техніки.

Ключові слова: Україна, історія юридичної техніки, засоби і правила юридичної техніки, Військо Запорозьке, універсали.

Процес здійснення реформ у всіх сферах суспільно-господарського життя, розпочатий нині в Україні, неможливий без істотного переосмислення історичного досвіду наукового розуміння та практичного застосування юридичної техніки. Окремі історико-правові аспекти становлення юридичної техніки в Україні висвітлено у працях сучасних українських науковців: О. Й. Вовка, А. Ю. Іванової, П. О. Нюхіної, А. П. Ткача, І. Б. Усенка та ін. Втім, зважаючи на вагоме історичне значення універсалів гетьманів Війська Запорозького (середина XVII ст. – кінець XVIII ст.), вони потребують подальшого дослідження з точки зору застосування для їх створення юридичної техніки.

Складність досліджуваної у цій роботі проблематики посилюється ще й тим, що різновекторний вплив на становлення юридичної техніки в Україні здійснили візантійське, римське, радянське, західноєвропейське право. Втім основне значення мав власне український досвід. Серед основних традиційних поглядів нашого народу, які вплинули на сучасний стан юридичної техніки в Україні, можна виокремити самоврядні традиції, ідеї національної свободи та побудови національної держави, поєднання індивідуальних цінностей з колективістськими заходами, перевагу приватноправового принципу над публічно-правовим. Негативно на становленні юридичної техніки позначилися прояви правового нігілізму.

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю подальшого з'ясування еволюції правил і засобів юридичної техніки, поглиблення наукових уявлень з історії юридичної техніки.

Метою цієї роботи є характеристика універсалів гетьманів Війська Запорозького (середина XVII ст. – кінець XVIII ст.) в аспекті застосування для їх створення юридичної техніки.

Універсали гетьманів, як джерела права, за юридичною силою і значенням у суспільно-політичному житті можна прирівняти до законів. Серед них важливе місце займали універсали Б. Хмельницького – гетьмана Війська Запорозького.

Універсали гетьмана Війська Запорозького Б. Хмельницького, як правило, включали такі структурні елементи: вказівку на ім'я та прізвище зазначеної особи та його титул – "гетьман з Військом його царської величності Запорозьким" [1, с. 219-220]; звернення до адресатів актів; інформацію про вид зазначеного акта – універсал; розподіл текстів актів на частини у формі абзаців (проте термін "абзац" не вживався); далі – правові нормативи, наслідки недотримання нормативних приписів; вказівку про місце та дату прийняття актів; підпис Б. Хмельницького, в окремих випадках – прізвище писаря. Зустрічаємо багато фактів, коли на зворотній стороні паперу, на якому написаний документ, фіксується інформація про особу, яка його видала – це гетьман Б. Хмельницький та дата видання акта чи, в інших випадках, окрім визначення особи, яка видала цей акт, та кола осіб, яким він адресований, міститься лаконічний виклад суті справи (фактично предмет правового регулювання універсалу).

Логічна структура універсалів гетьмана Війська Запорозького Б. Хмельницького, яка розкриває їх зміст, характеризується такими ознаками.

